

Степаненко Наталія Віталіївна,
курсант навчально-наукового
інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕЦЕДЕНТНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Посилення ефективності судової влади базується на визнанні та закріпленні судового прецеденту Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як джерела права. З активізацією судової реформи виникає потреба гармонізації правових норм, тому зростає актуальність прецедентної практики.

Необхідно звернути увагу на той факт, що іще до визнання юрисдикції ЄСПЛ українські суди, при винесенні окремих рішень, посилалися на його практику. Так, судова колегія Миколаївського апеляційного суду вперше в Україні при розгляді касаційної скарги у цивільній справі керувалася положеннями ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) та рішенням ЄСПЛ у справі Лінгенс проти Австрії [1]. Свою чергу Конституційний Суд України вперше посилається на рішення ЄСПЛ у справі по смертну кару [2].

Така практика використання судових прецедентів ЄСПЛ знайшла своє подальше законодавче закріплення. Зокрема 17 липня 1997 р. Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [3]. Тим самим Україна визнала обов'язковою юрисдикцію ЄСПЛ.

Необхідно вказати, що прецедентна практика Суду сьогодні виконує функцію надзвичайно важливого інструменту при захисті прав людини. Неважко помітити, що норми Конвенції мають загальний характер, і права людини здебільшого констатуються в абстрактній, оціночній формі. Проте, враховуючи, що сформулювати вичерпний перелік прав та форм їх реалізації в тексті Конвенції є неможливим, справжній сенс норм Конвенції з'ясовується лише після тлумачення і застосування в рішеннях ЄСПЛ.

Відомий український вчений-правник П. Рабінович слушно підкреслює, що практика ЄСПЛ розвивається за відверто прецедентним принципом [4]. Дійсно, ЄСПЛ за багато років його діяльності було винесено значну кількість рішень, які суттєво вплинули на національне законодавство країн-членів Ради Європи та практику його застосування. І якщо ще декілька десятиліть тому поняття «судовий прецедент» асоціювалося лише з англосаксонським правом, то сьогодні правові системи навіть традиційно континентальних країн важко уявити без судових прецедентів.

В українських судах питання можливості використання практики ЄСПЛ завжди викликало жваві дискусії. Адже судовий прецедент не є джерелом

українського права. Однак, з ратифікацією Конвенції Україна визнала юрисдикцію ЄСПЛ та взяла на себе зобов'язання щодо виконання його рішень.

Статтею 17 Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачено, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду (стаття 1 Закону «практика Суду – практика Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини») як джерело права». Законодавчий орган держави має здійснювати експертизу та перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини (ст. 19) [5].

Варто підкреслити, що ЄСПЛ у своїй практиці дотримується не самого прецеденту як такого, він ставить відповідні правові питання та відповідає на них у процесі тлумачення Конвенції. Таким чином, на мою думку, ЄСПЛ здійснює нормотворчу діяльність шляхом створення правових позицій, заснованих на «букві» і «дусі» Конвенції.

Цікавою є позиція В. Палюк, який вважає, що Конвенцію та рішення Суду необхідно застосовувати не у будь-якому випадку, а лише за наявності певних умов, зокрема:

- в разі невідповідності національного законодавства положенням Конвенції та протоколів до неї;
- за наявності в національному законодавстві правових «прогалин» щодо прав людини та основних свобод, визначених у Конвенції та протоколах до неї;
- для кращого розуміння тих положень національного законодавства, до яких було внесено зміни або доповнення на підставі рішень Суду;
- для реалізації на практиці таких основних принципів Конвенції, як «верховенство права», «справедливість», «справедливий баланс», «справедлива сатисфакція», оскільки в законодавстві нашої країни це досить нові критерії [6, с. 234].

У свою чергу О. Климович вважає, що за своєю юридичною природою рішення ЄСПЛ є офіційним тлумаченням стосовно конкретної справи. А саме тлумачення Конвенції, здійснене ЄСПЛ у мотивувальній частині рішень щодо конкретних держав, стає «джерелом права Конвенції» [7, с. 38].

Сучасна практика органів державної влади свідчить про непоодинокі звернення до практики ЄСПЛ. Так, аналіз окремих рішень Конституційного Суду України дає можливість виокремити наступні підходи до застосування ним практики ЄСПЛ для обґрунтування власних правових позицій:

- 1) «Відсильний» спосіб – Конституційний Суд України лише побіжно згадує про наявність певних європейських стандартів з питання, що є предметом спору, не конкретизуючи його, тобто без посилання на конкретні статті Конвенції та рішення ЄСПЛ;
- 2) «Казуїстичний» спосіб – Конституційний суд України при обґрунтуванні своєї позиції наводить конкретні статті Конвенції та перелік відповідних рішень;
- 3) «Казуїстично-змістовний» спосіб – звернення не тільки до конкретної статті міжнародного договору чи конкретного судового рішення, а й до його істинного розгорнутого змісту [8, с. 318 – 319].

Вищі судові інстанції України при розгляді справ також спираються на положення прецедентної практики Суду. Так, Верховний Суд, скасовуючи ухвали судів першої, апеляційної та касаційної інстанції, зазначив, що «... рішенням Європейського суду з прав людини було встановлено порушення національними судами ст. 10 Конвенції, а саме: втручанням судів у право ТОВ «Редакція газети «Україна-Центр» на свободу вираження поглядів (Заява № 16695/04) [9; 10]. З наведеного вбачається, що при застосуванні заходів юридичної відповідальності судам слід, насамперед, забезпечувати баланс між «потребою» та «правом» з метою недопущення порушення прав та інтересів сторін.

Для суддів загальної юрисдикції прецеденти Європейського Суду мають обов'язковий характер, однак вітчизняний суд має право відмовитися від його застосування у випадку:

- 1) національне законодавство встановлює вищі стандарти прав і свобод людини, ніж відповідний прецедент Європейського Суду;
- 2) є потреба відокремитися від прецеденту Європейського Суду через розумну відмінність у фактах справ.

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що на сучасному етапі прецедентна практика Європейського суду з прав людини – це джерело права з усіма відповідними наслідками.

Список використаних джерел

1. Рішення у справі «Лінгенс проти Австрії» (12/1984/84/31) від 8 липня 1986р.: Рада Європи. ЄСПЛ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_066#Text2.
2. Рішення у справі «Кабулов проти України» (Заява № 41015/04) від 10.05.2010: Рада Європи. ЄСПЛ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_881#Text3.
3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Рабінович П. Рішення Європейського суду з прав людини: до характеристики концептуально-методологічних засад їх обґрунтування. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=315>.
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
6. Палюк В. Чи можуть судді України у своїх рішеннях посилатися на рішення Європейського суду з прав людини. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 2005. № 3 С. 231–237.
7. Климович О. Застосування прецедентної практики Європейського суду з прав людини судами України. *Адвокат*. 2002. № 2. С. 34–41.
8. Шевчук С.В. Загально-теоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків. 2008. 434 с.

9. Рішення у справі Газета «Україна-центр» проти України (Заява № 16695/04) від 15.10.2010: Рада Європи. ЄСПЛ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_594#Text

10. Постанова Верховного Суду України у справі «Обмеження свободи поглядів редакцією газети «Україна-Центр» від 7 лютого 2011 р. // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21355278>

Стукало Наталія Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Старицька Ольга Олексіївна,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

Право відіграє значну роль у життєдіяльності сучасного суспільства. Дотримання регламентованих ним норм дає можливість для успішного забезпечення громадського порядку на користь окремої особи та всіх громадян.

Важливою ознакою правової держави є високий рівень правової культури населення, професійної культури правоохоронців та інших посадових осіб.

Правова культура являє собою різновид загальної культури, яка складається з духовних та матеріальних цінностей, належних до правової дійсності. При цьому правова культура включає лише те, що є в правових явищах відносно прогресивного, соціально-корисного та цінного. У вузькому значенні вона включає до себе не тільки результат, але й спосіб діяльності людей, проявляє себе в їх образі мислення, нормах та стандартах поведінки. У широкому – результат правової підготовки. Правова культура характеризується станом правосуддя, законності та правопорядку.

Мануйлов Є.М., досліджуючи правову культуру юриста як основу його професіоналізму, вважає, що це перш за все охорона прав і інтересів громадян, на основі законодавства боротьба з правопорушеннями, розв'язання різноманітних юридичних проблем, а це пов'язано з правовою культурою юриста, яка повинна поєднувати в собі високий професіоналізм з духовним багатством фахівця права [1].

Чупринський Б.О. переконаний, що юрист зобов'язаний володіти високорозвиненим правовим мисленням, бути здатним до швидкого аналізу, логічного виведення суджень, потрібних для прийняття правильних правових